

Zadnja poglavlja knjige pisac je posvetio pitanju profesionalnog rada. Posebnu je pažnju posvetio kriterijima, po kojima kršćanin može razabrati u koje ga zvanje Bog zove.

Djelo Truhlera dobilo bi na potpunosti, da je autor posvetio obradio još odnos između Božjeg djelovanja, Kristovog rada i rada Crkve, te da je u vezi s radom Crkve razradio smisao rada klera i laika, te ispitao mjesto pojedinih profesija u Crkvi.

Bibliografska lista, kojom Truhlar završava knjigu, sadrži preko tri stotine članaka i rasprava o radu, nastalih pretežno između 1950—1960. godine. Ona predstavlja obilno, ako i ne potpuno, bibliografsko pomagalo za izučavanje teološkog smisla rada.

Ako u djelu Truhlara i nema svega, što bi se s dogmatske strane očekivalo, valja uvažiti da je djelo tek neizravno dogmatsko. Vrijednost djela nije u tome što bi u njemu bila iscrpno obrađena pitanja o dogmatskom smislu rada, već u tome, što ono daje sustav, doduše tek početni, o radu sa stanovišta duhovnog bogoslovlja, u temeljima kojeg leži nastojanje da se sistematizira dogmatska nauka u radu.

Knjiga Truhlara ne će biti od koristi samo za one koji se bave izučavanjem teološkog smisla rada nego i za one koji bilo kao dušobrižnici u radničkoj sredini, bilo kao pučki misionari i staleški konferencijeri dolaze u neposredni i praktični dodir s pitanjem rada. Pisano, uostalom, sa stanovišta duhovnog bogoslovlja djelo Truhlara može poslužiti duhovnim vodama i odgojiteljima.

Ivan Golub

Paul SCHEBESTA, Ursprung der Religion (Morus, Berlin 1961, str. 264).

Ovo je djelo plod zajedničkog rada etnološkog seminara u St. Gabrielu (Mödling-Wien). Pitanje podrijetla religije stavlja se na sasvim novi temelj. To pokazuju osobito prva dva dijela: »Problem podrijetla religije« i »Rezultati istraživanja«. »Ma kako bilo za duhovnu povijest čovječanstva zanimljivo i važno pitanje o podrijetlu religije, ono, konačno, nije ipak odlučno i presudno, kako se s mnogo strana opetovano postavlja. Važnije i značajnije od pitanja o podrijetlu jest pitanje o biti i istinitosti religije, i to se pitanje ne da riješiti putem povijesti religija... No kad čo-

vjek ne bi imao nikakve religije, da li bi time također bila dokazana besmislenost i beznačajnost religije za ljude? Da li bi možda besmislenost i beznačajnost naše moderne tehnike, zrakoplova, automobila i medicinskog napretka mogla biti dokazana samo time, što pračovjek razumljivo sve to nije imao?« (str. 15). Druga okolnost, koju P. Schebesta ističe, jest, da se religiji ne smije pristupiti s ne-religioznim kategorijama: »Svaki nevjernik misli da je nadležan da da definiciju religije... Oni izražavaju samo, što bi prema njihovu mišljenju trebala biti religija, a ne što ona jest. To će nam prije reći ljudi vjernici« (str. 39).

Uzima ovakvog temeljitog raščišćavanja pojmovna, donosi P. Schebesta sav najnoviji prehistorijski i etnološki materijal o religiji najstarijeg čovječanstva. Vrlo iscrpno su prikazane sve religijske pojave starih primitivnih naroda, kao što su fetišizam, manizam, šamanizam, a nadalje obilje dokaza za postojanje jednog Najvišeg Bića. Tu ne može više biti nikakve sumnje, kako lijepo kaže jedan afrički urođenik iz plemena ba Tonga: »Bog (Leza) je svagdje. On je kao sunce. Kad bi našao jednu zemlju, gdje bi sunce bilo nepoznato, samo bi tamo mogao očekivati da stanovnici ne bi ništa znali o Bogu« (str. 148). Kraj svega toga P. Schebesta kaže: »O podrijetlu religije ne može se s etnološko-prehistorijskog znanstvenog stajališta gotovo ništa ustvrditi, jer znademo da pračovjeka još nismo našli, a i još živi primitivci nikako se ne mogu smatrati baš pračovječanstvom« (str. 196).

Takav Schebestin stav u pitanju podrijetla religije baca najbolje svjetlo na sve postavljene teorije, koje on obrađuje u trećem dijelu. On konstatira ovu upadnu činjenicu: »Uostalom, vrlo je zanimljivo da se danas u ateističkoj propagandi više ne usuduju dokazivati odbacivanje Božje opstojnosti, nego samo 'postanka religije' i time htjeti dokazati suvišnost religije. No pri tom bi moralo biti jasno da religija, koja se oslanja na apsolutnu, posljednju realnost, koju zovemo Bogom, nema ništa manje moći, da li je ona istom danas nastala ili je bila prisutna od postanka ljudskoga roda. Kad do danas ne bi bilo nikakve religije, i jedan pošten, iskren čovjek sad bi iznenada osjetio premoćnu opstojnost Božju, on bi odmah utemeljio religiju. Jer se ne radi o obliku religije, koji bi bio navezan na neko vrijeme i ovisan od nekih nama nerazumljivih

kulturnih slučajnosti, nego se radi o samoj srži. Svako će doba i svaka će kultura razvijati svoje vlastite religiozne oblike ali religija kao takova ne propada s kulturama» (str. k70). To je onaj drugi vidik religije, sa stajališta svjetovnog nazora, koji P. Schebesta raspravlja u četvrtom dijelu svoje knjige »Religija i razvitak«, a zaključak ga konačno vodi do praobjave: »Također i tim neizravnim putem mogu se otkriti samo prvotne crte a ne podrijetlo religije u pravom smislu; jer kod svih današnjih primitivnih naroda nalazimo religiju uvijek kao postalu, nigdje se ne može promatrati kako je jedan prije areligiozni narod nenadano prihvatio religiju. Tako i sa stajališta povijesti religija ostaje barem otvorenim pitanje o jednoj praobjavi« (str. 233).

Zato konačno u kratkom petom dijelu raspravlja P. Schebesta pitanje: Da li je kršćanstvu potreban pramonoteizam kao dokaz istinitosti? »Ono je objavljena religija« (str. 239).

Ova Schebestina knjiga pored svoje pune objektivnosti pruža nam vrlo lijepu orijentaciju o suvremenom stanju povijesti religija.

Kad se ima na umu da je pisana pod vodstvom dugogodišnjeg iskusnog istraživača afričkih i azijskih Pigmejaca, tih sigurno najstarijih predstavnika ljudskoga roda, onda se u njezine zaključke može imati puno povjerenje. U tom pogledu lijepo djeluju i Schebestine originalne fotografije iz života njegovih Pigmejaca.

S. D.

SALOMON RENAK, Orfeus, opšta istorija religija (Svjetlost, Sarajevo, I, 1958, II i III, 1960, IV, 1961).

To je prijevod francuskog djela M. Salomona Reinacha, I izdanje 1909. Opaska našega uvodničara da »Orfeus«, uživa skoro nepodeljeno poverenje široke javnosti i u potvrdu toga, da je dosta samo letimično prelistati suvremene povijesti religija, nije baš uvjerljiva (str. 15). Naime, ako samo počnemo listati »najnoviju« literaturu iz povijesti religija kao što su na pr. »Die Religionen der Menschheit« od F. Heilera (1958), »Die Religionen der Völker« od Ringgren-Ströma (1959), »Traité d'Histoire des religions« od M. Eliade (1949), onda usta-

novljujemo da u popisu obilne literature nigdje ne nalazimo na ime S. Reinacha. Zanimljivo je da se istom uvodničaru ne sviđa Reinachova misao na završetku njegova uvoda o podrijetlu religije: »Ne samo da religije, koje sada dijele Evropu, imaju pred sobom neodređenu budućnost nego možemo biti sigurni da će se od njih uvijek nešto sačuvati zato što će uvijek u svijetu ostati misterija, zato što nauka neće nikada potpuno ispuniti svoj zadatak, zato što će ljudi uvijek unositi u život iluzije animizma naših predaka raspaljene, nazimjence, bolom koji traži utjehu i osjećanjem naše slabosti, kao i uzbudljivim divljenjem ljepotama ili strahotama prirode« (I, 56).

Skoro polovica djela posvećena je kršćanstvu, što odaje pravu Reinachovu nakanu. To on sam priznaje na koncu svojih djela: »Vjersko obrazovanje koje postoji skoro svuda u Evropi ukinuto je u francuskim školama, školama 'bez Boga', kako ih nazivaju neprijatelji. No s druge strane, u ime neutralnosti škole, nastavnicima je strogo zabranjeno da svojim učenicima govore o religiji. Ovo ćutanje se može razumjeti u osnovnoj školi, gdje je dječji duh još nedovoljno obrađen da bi bio pristupačan za naučnu kulturu. No mladići, učenici koledža i liceja ne znaju ništa o Petoknjžju, Prorocima i Evandeljima, o podrijetlu i evoluciji dogmi, ako nisu u katehizmu naučili istorijske greške ili ništa bolje besmislice koje pružaju slobodni mislioci iz krčme... Sa ovom malom knjižicom, ja sam htio da pomognem nastavu jedne potrebne nauke« (IV, 157s). Za Reinacha religija nije ništa drugo nego skup tabua, a tabu je »nasljedstvo, koje je prešlo sa životinje na čovjeka« (I, 28). Drugi glavni faktor religije za Reinacha je animizam (I, 30).

Cim je to djelo u Francuskoj izašlo, J. Bricout je već slijedeće godine (1910) napisao knjižicu »L'Histoire des Religions et la Foi Chrétienne« kao odgovor Reinachu, i daje mu ovu opću karakteristiku: »Oeuvre pseudo-scientifique et malfaisante« (str. 122). Historičar pak M. Gabriel Monod predbacuje mu da je »zanemario duhovnu stranu« religije i da je »iskrivio činjenice« »u dijelu... koji se odnosi na kršćanstvo« (122). Ni M. Loisy nije manje strog prema Orfeusu. »S jednom takvom općom filozofijom«, piše on, »Orfeus — izbor toga naslova je već jedan znak (sveti tumač bogova) — nije mogao biti nego hladno iz-